

УДК: 378.14

ЛЕСЯ СОЛОВЕЙ
(Полтава)

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Визначено поняття компетентності та структуру компетентностей в освіті, здійснено аналіз ключових компетентностей майбутніх учителів природничих дисциплін та основних підходів до їх формування. Встановлено, що пріоритетним завданням підготовки майбутніх учителів природничих спеціальностей є розвиток у них ключових компетентностей, шляхом поєднання та впровадження компетентнісного, інтегративного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, акмеологічного та культурологічного підходів.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, педагогічні підходи, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, акмеологічний, аксіологічний та інтегративний підходи.

Актуальність дослідження. Реформування вищої освіти в Україні передбачає нові підходи до підготовки майбутніх вчителів. Серед найголовніших – вимоги розвитку спеціаліста творчого, ініціативного, який має організаторські навички і вміння спрямовувати власну діяльність на вдосконалення навчально-виховного процесу, власне професійне зростання та саморозвиток. Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін передбачає аналіз та вдосконалення сучасних підходів до формування ключових компетентностей у фаховій підготовці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема компетентності розкрита в роботах В.П. Бездухова, А.М. Бойко, А.В. Василюка, С.У. Гончаренка, О.М. Дахіна, А.К. Маркової, О.В. Овчарук. Впровадження компетентнісного підходу висвітлено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пометун, В. Ягупов, Ф. Вайнерт, Д. Валь, Е. Кліме, Х. Кнауф, Д. Кур,

Д. Мартенс, Д. Рамен). Визначення ключових компетентностей здійснено в роботах І. А. Зимньої, Г. К. Селевка, А. В. Хуторського, Т.І. Шамової.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних педагогічних підходів до формування ключових компетентностей майбутніх учителів природничих дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Аналіз теорії та практики вітчизняної освіти засвідчує необхідність пошуку принципово нових шляхів та підходів до формування ключових компетентностей педагогічних працівників. Компетентність визначається дослідниками як інтегральна якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності.

На думку Н.Н. Чайченко, компетенція – сукупність взаємопов'язаних властивостей особистості (знань, здібностей, умінь, навичок, досвіду, мотиваційної основи), що мають відношення до певного кола об'єктів та явищ і необхідні для якісної продуктивної діяльності [7].

Ольга Пометун визначає такі групи у системі компетентностей:

- ключові компетентності – надпредметні (міжпредметні) компетентності, що визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми;

- загально-галузеві компетентності – це ті, що їх набуває студент упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі на всіх щаблях навчання в університеті;

- предметні компетентності – такі, що формуються у студента упродовж вивчення того чи іншого предмета на всіх курсах університету [6].

Зарубіжні та вітчизняні автори наголошують, що зміст ключових компетентностей має змінну, рухливу та непостійну структуру. Елементи цієї структури залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей та можливостей самовизначення особистості в соціумі.

Більшість вітчизняних авторів (Н. Бібік, О. Пометун, О. Овчарук) одноставні у визначенні ознак ключових компетентностей – поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатоконпонентність, спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції [3].

До ключових компетентностей українські дослідники відносять: *навчальну* – передбачає дві центральні ідеї: інтелектуальний розвиток особистості та здатність учитися упродовж життя; *підприємницьку* – передбачає володіння засобами, що дають особі можливість ефективно організувати особисту та колективну трудову й підприємницьку діяльність; *соціальну* – передбачає володіння сукупністю засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з різними соціальними групами та соціальними інститутами суспільства; *громадянську* – передбачає формування здатності захищати та піклуватись про відповідальність, права, інтереси та потреби людини і громадянина, держави і суспільства; *здоров'язберігаючу* – передбачає набуття характеристик та властивостей, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я, свого та оточення; *компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій* – передбачають здатність майбутніх учителів орі-

ентуватися в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці; культурна – передбачає здатність жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства, керуючись національними та загальнолюдськими цінностями [5].

Компетентність інтегрує в собі 3 аспекти – когнітивний (знання), операційний (способи діяльності і готовність до здійснення діяльності) і аксіологічний (наявність визначених цінностей). Формування ключових компетентностей майбутніх вчителів природничих дисциплін здійснюється за участю основних педагогічних підходів. Термін «підхід» трактується як сукупність організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних та педагогіко-методологічних впливів на студента, завдяки специфічності яких забезпечується ефективність його успішного навчання, виховання та розвиток, а в цілому – підготовка його як сучасного фахівця і громадянина [2].

На основі аналізу науково-методичної літератури виділимо основні підходи у формуванні ключових компетентностей: компетентнісний, особистісно-діяльнісний, інтегративний, аксіологічний, акмеологічний. Під поняттям компетентнісний підхід розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, результатом якого буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості.

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає створення умов для активної позиції суб'єкта діяльності, завдяки чому відбуватиметься свідоме, міцне засвоєння ним певного досвіду. Особистісно-діяльнісний підхід у формуванні ключових компетентностей майбутніх учителів природничих спеціальностей, передбачає самостійне розв'язання ними конкретних навчальних задач, саморозвиток особистості, самопізнання та вільну творчу роботу, усвідомлення невід'ємних прав людини, незалежно від її національної приналежності, а зміст її спрямовується на виховання патріота своєї країни, громадянина світу, який прагне до вільного вибору власного шляху та способів реалізації, вибудовує свою діяльність на основі визнання абсолютної цінності прав людини. Особистісно зорієнтований підхід передбачає врахування вікових особливостей студентів, розробку змісту кожного конкретного етапу навчання у взаємопов'язаному контексті змісту педагогічного процесу [3].

Акмеологічний підхід у сучасній системі педагогічної освіти полягає в тому, щоб забезпечити посилення професійної мотивації, стимулювання творчого потенціалу, виявлення і використання особистісних ресурсів для досягнення успіху в професійній діяльності педагога. Г. Данилова визначає пріоритетними такі ознаки акмеологічного підходу: 1) орієнтація на "акме" – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності особистості; 2) всебічний розвиток вдосконалення свідомості і діяльності груп (товариств), переконаність у можливості масового вдосконалення; 3) оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами [5].

Аксіологічний (ціннісний) підхід дозволяє вивчати явища з точки зору виявлення їх можливостей задовольняти потреби людини, розв'язувати завдання гуманізації суспільства. Через культурні та духовні цінності людина задо-

вольняє свої власні потреби. Таким чином, аксіологічний підхід реалізується у формуванні здатності до навчання, бажанні змінити життя на краще, інтереси та внутрішню мотивацію, уміння робити власний вибір та встановлювати власні цілі, умінні визначати власні ролі в суспільстві, соціальних та громадянських навичках та вміннях. Аксіологічний підхід до професійної підготовки передбачає формування системи ціннісних орієнтацій, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну програму діяльності [2].

Інтегративний підхід у формуванні ключових компетентностей розглядається науковцями як загальнонаукова методологія, на основі якої формуються цілісні педагогічні системи та їх підсистеми. Інтегративний підхід відповідає філософському трактуванню цілого, але не як суми частин, а як нової якості за рахунок змін способів зв'язку елементів цієї структури. Він надає можливість створити з різних частин систему як цілісну сукупність елементів, що взаємопов'язані між собою і виступають як органічне, єдине ціле. Процеси інтеграції можуть мати місце як у межах системи, що вже склалася — у цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня її цілісності та організованості, так і при виникненні нової системи з раніше непов'язаних елементів. Виходячи з цієї позиції, підготовку майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі можна вважати системою яка вже склалася, а процес інтеграції розглядати як спосіб підвищення її цілісності та як наслідок підвищення рівня підготовленості студентів до майбутньої професійної діяльності [4].

Культурологічний підхід полягає у вмінні аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності. Він зумовлений зв'язком людини з культурою як системою цінностей. Культурологічний підхід у галузі професійної освіти визначається як сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння та трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості педагога у професійній діяльності [1]. Поєднуючись із особистісно-діяльнісним, він передбачає здатність майбутніх учителів застосовувати засоби та технології інтеркультурної взаємодії, розробляти і реалізовувати стратегії діяльності, поведінки й кар'єри в умовах міжкультурного суспільства. Овчарук О.В. визначає це поєднання як вміння опанувати та створювати моделі толерантної поведінки і конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу та людської цивілізації [3].

Висновки. Отже, пріоритетним завданням підготовки майбутніх учителів природничих спеціальностей є розвиток у них ключових компетентностей, шляхом поєднання та впровадження компетентнісного, інтегративного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, акмеологічного та культурологічного підходів. Визначаючи перспективи подальшого дослідження, можна сказати, що вони полягають у пошуку найбільш вдалих методів формування ключових компетентностей майбутніх учителів природничих спеціальностей шляхом оптимального поєднання педагогічних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белогуров А. Ю. Культурологический подход к преподаванию естественно-научных дисциплин и анализ его результативности / Ю. А. Белогуров // Школа. – 2000. – № 4. – С. 39-42.
2. Бурчак Л.В. Методичне забезпечення процесу формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії / Л.В. Бурчак // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. / [за загальною редакцією В.І. Сипченка]. – Випуск LIV. – Слов'янськ : СДПУ, 2011. – 397 с.
3. Овчарук О. В. Развитие компетентного подхода: стратегичні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. - К.: К.І.С., 2004. - 112 с.
4. Пастирська І. Досвід інтеграції змісту дисциплін природничого циклу (кінець ХХ – початок ХХІ століття) / Ірина Пастирська // Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету. – 2011. – Ч. 2. – С. 240– 247.
5. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова. – К. : Знання, 2007.– 495 с.
6. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. - К.: К.І.С., 2004. - 112 с
7. Селевко Г.К. Компетентности и их классификация / Г.К. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
8. Чайченко Н.Н. Педагогічна освіта в інноваційному просторі / Н.Н. Чайченко // Збірник матеріалів наукової конференції «Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій». – Суми, 2008. – С. 83-86.

ЛЕСЯ СОЛОВЕЙ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ФОРМИРОВАНИИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ.

Определены понятия компетентности и структура компетенций в образовании, осуществлен анализ ключевых компетенций будущих учителей естественных дисциплин и основных подходов к их формированию. Установлено, что приоритетной задачей подготовки будущих учителей естественных специальностей является развитие у них ключевых компетенций, путем объединения и внедрения компетентностного, интегративного, личностно-деятельностного, аксиологического, акмеологического и культурологического подходов.

Ключевые слова: компетентность, ключевые компетентности, педагогические подходы, компетентностный, личностно-деятельностный, культурологический, акмеологический, аксиологический и интегративный подходы.

L.SOLOVEY

PEDAGOGICAL APPROACHES IN SHAPING KEY COMPETENCES OF FUTURE TEACHERS OF NATURAL DISCIPLINES.

Abstract: The concept of competence and structure of competencies in education, the analysis of the key competencies of future teachers of natural sciences and fundamental approaches to their formation. Training future teachers of Natural Sciences provides analysis and improvement of existing approaches to the development of key competencies in professional training. The purpose of the article is to substantiate the main pedagogical approaches to the development of key competencies of future teachers of natural sciences. Competence is defined by researchers as an integral quality of personality that is manifested in its over-

all capacity and preparedness activities based on knowledge and experience, which are acquired during training and socialization and self-oriented and successful participation in the activity. Established that the priority for training of teachers of natural disciplines, they are developing key competencies by combining and implementing competency, integrative, personality-activity, axiological, acmeological and cultural approaches.

Keywords: competence, key competencies, pedagogical approaches, competence, personality and activity, cultural, acmeological, axiological and integrative approaches.